

Magna v Hočah?

»Magne Steyr v Hočah najraje ne bi videl. Način, kako Avstrijci vstopajo v ta projekt, ni odkrit. Ne vidim vseh kart in tudi nimamo prave razlage, zakaj sploh prihajajo k nam.«

Avstrijski avtomobilski koncern Magna Steyr namerava na območju prihodnje proizvodne cone Hoče - Slivnica zgraditi lakirnico, kar je izzvalo velik revolt. Uglednemu krajinskemu arhitektu dr. Janezu Marušiču misli ob tem uhajajo v Dekane pri Kopru, kjer so Nemci pred leti, ko so za lastno kemično industrijo sprejeli zelo stroge ukrepe, zgradili tovarno Kemiplas, s katero so bile ves čas njenega delovanja velike okoljske težave. »Bojim se, da bo Magna ponovitev Kemiplasa,« pove profesor krajinske arhitekture.

Slovenski strokovnjaki, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zbrani v skupini za evalvacijo posegov v okolje, imenovani Sepo, ki je takrat za kreditodajalko Ljubljansko banko presojala vplive načrtovanih posegov na okolje, so naložbo v Kemiplas ocenili za neprimerno. Toda povozili so jih politiki, prepričani, da na koprskem območju potrebujemo nova delovna mesta. »S to tovarno so bile vse od začetka same težave, dokler je niso zaradi onesnaževanja reke Rižane in bližnjih vrtov zaprli. Magne Steyr zato v Hočah najraje ne bi videl,« priznava dr. Janez Marušič in dodaja: »O tem, zakaj neko avstrijsko podjetje zgradi okoljsko sporno lakirnico 80 kilometrov od svojega sedeža, zakaj tega ne stori v Avstriji, lahko le špekuliram. Morda želijo našo delovno silo vrniti v Slovenijo, da slovenski delavci ne bi več hodili delat k njim in da ne bi imeli več vseh bonitet, kot jih imajo kot zaposleni v Avstriji. Morda gre tudi za špekulacije pri davščinah, kdo ve.«

Državni zbor je sprejel zakon, s katerim lahko država za potrebe Magne razlasti lastnike tamkajšnjih kmetijskih zemljišč. Če bi bili med njimi, kaj bi storili?

Če bi bil jaz lastnik, bi se vedel lastniško, torej racionalno. Za zemljišča bi poskušal iztržiti čim več. In tako se ljudje v resnici obnašajo. Če imajo priložnost, kmetijsko zemljo prodajo. Pred leti sem bil član projektne sveta pri Darsu, sodeloval sem tudi pri presojanju načrtov za avtoceste v Savinjski dolini. Takratnega predsednika uprave Darsa sem pozval, naj imajo pri načrtovanju poteka avtoceste vsaj malce posluha za kmetijstvo oziroma za hmeljišča, da bi jih čim manj diagonalno presekali. In kaj mi je odvrnil? »Marušič, kaj pa govorite. Kmetje komaj čakajo, da pridemo in da prodajo zemljišča.« In to je res.

Še danes?

Še danes. Poglejmo samo, kdo se najbolj upira Magni v Hočah. Civilne iniciative. Cene kmetijskih zemljišč se trenutno gibljejo od 1,2 do 5,6 evra za kvadratni meter, cene zazidljivih zemljišč pa od 24 v Pomurju do 316 evrov v Ljubljani. Kako torej ob takšnem razmerju obvarovati zemljišča? Cena jih ne obvaruje, zato bi lahko država investitorje obremenila z visoko odškodnino za pozidavo zemljišč. Toda pri najvišjem bonitetnem razredu zemljišča znaša trenutna odškodnina za spremembo namembnosti kmetijskega zemljišča le osem odstotkov cene zazidljivega zemljišča. Ne osem, osemsto odstotkov bi morala biti ta odškodnina, da bi vplivala na varovanje kmetijskih zemljišč!

Odškodnine zaradi spremembe namembnosti kmetijskih zemljišč so torej mehanizem, za katerega se je potrdilo, da ne učinkuje. Naslednji mehanizem je ustava, ki pravi, da je kmetijsko zemljišče vrednota, zato je treba tej vrednoti dati ceno. Agronomska stroka je to naredila z bonitetnimi razredi zemljišč. Toda kaj nam pomaga, ko pa so bonitetne točke konsistentne le znotraj njihovega definicijskega območja. Za nas vse so vrednota tudi delovna mesta. Bonitetne točke se nanašajo na kakovost zemljišč, toda postavlja se vprašanje, kako jih lahko uporabimo in kaj pomeni najvišja boniteta, to je sto točk, v primerjavi s pomenom delovnih mest v lokalnem okolju.

Lahko gradimo na zemljiščih, ki imajo najvišjo bonitetno oceno?

Odvisno od tega, kaj nam je pomembnejše – delovna mesta ali teh sto točk. In na to ni strokovnega odgovora. Odgovor je samo odločitev politika, ki reče: Pomembnejša so mi delovna mesta. Celo gospodarski minister Zdravko Počivalšek, ki je po izobrazbi agronom, daje v primeru Magne prednost delovnim mestom.

Pa je nujno, da Magno gradijo na kmetijskih zemljiščih, in ne kje drugje?

V tem trenutku bi se morali vključiti prostorski načrtovalci in investitorje pozvati, naj predložijo več alternativnih lokacij. A tega pri Magni ni bilo, ker smo v Sloveniji prostorsko urejanje razgradili, privatizirali in ga spremenili v biroje. Avstrijci so prostorsko urejanje zaupali zasebnemu biroju, ki seveda dela v korist naročnika. Toda za smotrno urejanje prostora bi morala skrbeti državna institucija, tega ne moremo naložiti zasebnim birojem. Ker pa takšne institucije nimamo, se nam dogajajo primeri, kakršen je tudi poslovna cona v Komendi. Zgradili so jo v gozdu in prav pikolovsko obvarovali kmetijska zemljišča. Župan Komende na koristi sosednjih Vodice, ki imajo zdaj tudi zaradi te cone prometne zagate, ni mogel misliti. V Vodiceh bo treba zdaj graditi obvoznico, seveda na kmetijskih zemljiščih. Med naseljem in obvožno cesto bo nastal prostor – danes so to kmetijska zemljišča – ki bo nazadnje prav tako pozidan, kot je mogoče videti pri domala vseh cestah, ki so obvozile naselja.

Drži sicer, da bi imele Vodice zaradi priključka na avtocesto težave v vsakem primeru, saj gre skozi ta kraj ves promet proti Kamniku, celo proti Domžalam in Mengšu, je pa poslovna cona Komenda dodala še tovarnjake, kajti glavni subjekt v tej coni je trgovec Lidl, ki ima tam skladišče. Ob tem se postavlja vprašanje, ali lahko župan Komende sam določi, kje naj bo neki distribucijski center za vso regijo, saj bi lahko stal kjerkoli v okolici Ljubljane, od koder bi napajal svoje trgovine. Župana Komende je zanimalo samo to, koliko bo občina zaslužila, če bo trgovcu ponudila svoj gozd, ni pa mogel presojati o ustreznosti svoje ponudbe s širšega regionalnega vidika.

Kakšno oceno bi dali slovenskim politikom za projekt Magna?

Slabo, ker od investitorja niso zahtevali alternativnih možnosti. Te naložbe ne odklanjam, saj delovna mesta potrebujemo, moramo pa razmisliti, kam jo bomo umestili, in se o njej temeljito pogovoriti. Izgovori, da bodo Avstrijci ušli na Madžarsko, če jim ne bomo dovolili graditi v Hočah, niso na mestu. Če je to slaba naložba, naj kar gredo tja, oziroma bodimo raje solidarni in poskrbimo, da tudi na Madžarsko ne bodo šli. Tudi za nas namreč ni dobro, če takšna tovarna svinja na Madžarskem, kot tudi za Avstrijce ni dobro, če svinja pri nas. Toda državne meje žal redijo sebičnost.

V Rogozi v občini Hoče je nastala civilna iniciativa Rešimo rogoški gozd, zgrožena, ker naj bi izsekali 66 hektarjev gozda, da bi tam kmetom zagotovili nadomestna zemljišča za tista, ki jih bodo izgubili zaradi Magnine lakirnice. Zakaj raje ne zgradijo lakirnice na območju tega gozda?

Krčenje gozda zaradi zagotavljanja nadomestnih zemljišč je popolnoma nesmiselno. Bolje bi bilo, da bi Magna tam zgradila svojo tovarno. Skupni vpliv na okolje bi bil pri tem lahko celo manjši.

V 25 letih se nam je površina kmetijskih zemljišč zmanjšala za 16 odstotkov in površina njiv za šest odstotkov, gozdov pa imamo osem odstotkov več. Zdi se, da 71. člen ustave, ki govori o posebnem varstvu kmetijskih zemljišč, ne deluje?

O varovanju zemljišč ni ne duha ne sluha zato, ker je sistem napačno postavljen. Tako je od leta 1973, ko smo dobili prvi zakon o kmetijskih zemljiščih in ko so njihovo varstvo prevzeli kmetijci. Potem je prišla vlada Janeza Zemljariča (predsednik vlade oziroma izvršnega sveta skupščine Socialistične Republike Slovenije je bil v letih 1980–1984, op. p.), ki se je šla, kot rad rečem, »battaglio del grano«, po naše: borba za pšenico. To je izraz, ki je v Italiji zelo domač. Vpeljal ga je fašistični diktator Mussolini, da bi Italijo prehransko osamosvojil. Okoli Rima so bila obsežna močvirja, na katerih je ukazal izpeljati melioracije. Z osuševanjem, namakanjem in dodajanjem manjkajočih snovi v zemljo so izboljšali kakovost zemljišč. Mussolini je zaradi želje po prehranski osamosvojitvi tudi preseljeval ljudi in gradil nova mesta. Eno takih je Latina, ki je nastalo na melioracijah oziroma bonifikah. Pri nas je battaglio del grano vpeljal Janez Zemljarič.

So ga zemljišča zanimala zaradi priimka?

(Smeh). Mislim, da je bilo ozadje drugačno. Takrat so od vseh nekdanjih jugoslovanskih republik le slovenske klavnice smele meso izvažati v zahodno Evropo. Slovenija je posledično zelo razvila klavniško dejavnost in postavila kup velikih živinorejskih farm, na primer v Postojni, Grosupljem... , ki pa so krmila uvažale z juga. Takrat smo imeli znamenite devize. Kdor je na tujih trgih zaslužil devize, je lahko uvažal iz zahodnih držav. In ker je Slovenija izvažala tudi meso, je bila polna deviz, zato so Hrvati in Srbi rekli: koruzo in pšenico, ki jo kupujete od nas, nam plačajte z devizami. Toda Zemljarič je udaril po mizi in zahteval, da se Slovenija prehransko osamosvoji. Posledično so se začele melioracije v Vipavski dolini, ob reki Pesnici pri Mariboru... In čeprav so pri tem močno posegali po močvirnih biotopih, je moralo varstvo narave molčati.

Nekaj je treba povedati tudi o takratnem urbanističnem urejanju, ki je bilo, žal, v rokah arhitektov. Slovenska arhitektura pa ima močan kompleks, ki se mu reče Jože Plečnik. Nekaj let sem bil član sveta za urbanizem v občini Nova Gorica. Takrat je neki arhitekt z zavoda za urbanizem prinesel projekt. Vprašal sem ga, zakaj ga je narisal, kot ga je, pa mi je odvrnil: »Ker je to dobro.« Ko sem prosil za pojasnilo, zakaj misli, da je dobro, pa je dejal: »Ker sem jaz arhitekt!« In razprava se je končala. Takšna je bila v začetku mentaliteta našega prostorskega urejanja. To je izzvalo precej negotovanja. Na naslovnici nekdanje revije Tovariš so objavili fotografijo uradnika, ki orje njivo, v ozadju pa so bile stolpnice. Norčevali so se torej, da urbanisti orjejo njive, ne pa skrbijo za razvojne potrebe. Potem je varovanje kmetijskih zemljišč vzelo v svoje roke kmetijstvo.

Kar pa spet ni v redu...

Ne, ker kmetijstvo nima instrumentarija za to. Razvilo je sicer bonitetne točke, ki se nanašajo na kakovost zemljišč, toda – kot sem že omenil – postavlja se vprašanje, kako jih sploh lahko uporabimo.

Imamo še eno veliko težavo, povezano z urejanjem prostora. To je drugi železniški tir do Luke Koper. Imajo prav tisti, ki zaradi hitenja s tem projektom in številnih neznank zahtevajo referendum, četudi bi zaradi njega izgubili evropski denar?

V tem, kar zastopajo ekonomist Jože P. Damijan in sodelavci v svetu za civilni nadzor projekta drugi tir, vidim smotrno racionalnost. Referendum pa ima res v sebi velik politični naboj. Morda je videti tudi kot nagajanje, toda to, kar počne skupina okrog Damijana, ni nagajanje. Mislim, da je to prava in zelo resna državljanska pobuda, tudi občutek za odgovornost, če hočete, a jih je vlada kljub temu povozila. V Sloveniji nam žal nikakor ne uspe sestaviti kompetentne državne administracije. S tem ne mislim le na politike, ki zasedajo ministrska mesta ali mesta državnih sekretarjev, ampak na celoten državni aparat. Pri njegovem kadrovskem popolnjevanju niso delovali ustrezni strokovni mehanizmi nabora. Temeljili so, žal, tudi na klientelizmu.

V primeru drugega tira je po moje treba pretehtati vse variante, ki so lahko boljše od sprejete. In dokler tega ne storimo, ne bi smeli sprejeti končne odločitve. Bolje je zdaj narediti korak nazaj, da ne bi ponovili napake s TEŠ 6. Človek se tudi sprašuje, zakaj v ta projekt vlačijo Madžarsko.

Eden od kmetov mi je nedavno dejal, da kmetijski minister s tem, ko izgublja kmetijsko zemljo, izgublja tla pod nogami. »Nagrabil bi vsakega kmetijskega ministra, ki bi imel v pisarni semafor, iz katerega bi začelo ob izgubi vsakega hektarja zemlje leteti kamenje. V dveh letih bomo izgubili 300 hektarjev zemljišč samo z Magno in avtocesto, pa nikomur nič.«

Mislim, da so to malce preveč ortodoksna stališča, saj sta družba in prostor zelo dinamična. Če ne bomo kosili in orali, bomo imeli v kratkem času grmovje. Ničkoliko gozda že imamo, ki je bil še pred tridesetimi leti kmetijsko zemljišče. Kot sem že omenil, kmetje zemljišča sami radi prodajajo, je pa tudi res, da imamo dokaj težak sistem kmetovanja. Žal je v času socializma zaradi deset hektarskega zemljiškega maksimuma zastal proces povečevanja kmetijskih gospodarstev. Takrat smo tudi iznašli sistem polproletarcev ali polkmetov, kar je omogočilo, da so ljudje ohranili majhne posesti, ker so si dohodek dopolnilno priskrbeli iz drugih dejavnosti. Na ta način se je ohranjalo to, kar imamo danes: razdrobljena posest in zelo malo velikih kmetov.

Pred časom ste rekli, da v Sloveniji obstaja strah glede oskrbe s hrano, toda po uvedbi subvencij ste v vasi Grgar na Banjški planoti na krajevnem smetišču v vrtači videli voz sena. Lastnik je travnik pokosil, seno pograbil in ga odpeljal na odpad. Zakaj?

Zaradi načina subvencioniranja, ki ne spodbuja proizvodnje hrane. Naši pridelovalni stroški so visoki, zato je s tega vidika racionalnejše hrano uvažati. Moramo pa biti bolj odprti in dinamični v razmišljanju o tem, kaj vse nam lahko prinese prihodnost. Sam ne bi na vsak način vztrajal pri vzorcih, ki so značilni za preteklost. Poglejmo samo, koliko ljubiteljskega kmetijstva imamo danes. Prodrlo je tudi v mesta. Ljudje na balkonih gojijo peteršilj, na balkonih imajo tudi čebele. Kmalu po drugi svetovni vojni je Nova Gorica sprejela odlok, ki je prepovedoval gojenje domačih živali na mestnem območju. Zakaj? Ker so se ljudje v mesto preselili s kmetov, so prašiče redili kar na balkonih. Zaradi smradu in negotovanja sosedov jim je občinska skupščina to z odlokom prepovedala. Danes na balkonih ne gojimo več prašičev in kokoši, gojimo pa peteršilj. To je uspešnica, moda.

Je pa naše varstvo kmetijskih zemljišč zelo konservativno. Nič se ne bi smelo spremeniti, kar je povsem biblijski koncept. Vemo, da je Bog konservativen, raje ima Abela kot Kajna. Abel je namreč pastir, živinorejec, Kajn pa poljedelec. In antični ljudje so menili, da je poljedelstvo modernejše od pašništva. Živinorejec je bogoljub, Kajn ni, je inovator, modernizira, uvaja nove tehnologije, ki so nevarne. Zato je hud, grd, žleht, hudoben, ubije svojega brata. Vedeti moramo, da je nasprotovanje inovativnosti zelo globoko zakoreninjeno v ljudeh. To velja tudi za varstvo, ki je globoko v človeka vsajeno čustvo in je tudi preživetveno. Zaradi varstvenih razlogov se moramo zato vedno vprašati, ali je neka investicija potrebna

Je Magna potrebna?

Investitor bi to moral dokazati, neka državna služba pa preveriti, ali je naložba res smotrna. Kajti če ni smotrna in bo, kot Kemiplas Dekani, neprestano povzročala težave ter izgube, imamo dvakratno izgubo. Najprej zato, ker imamo obrat, od katerega ni nobene koristi, potem pa zato, ker nam je zasedel prostor in uničil okolje. Zato moramo kot družba nadzorovati, ali je investitor odgovoren tudi kot gospodarstvenik. In to je stvar vse družbe.

Avstrijsko podjetje je odločevalce v Sloveniji premamilo z obljubo o 3000 novih delovnih mestih. Ta številka se je že precej znižala...

V tem primeru bi bilo treba poleg prostorske presoje narediti tudi presojo gospodarske učinkovitosti. Tu ne gre le za odgovornost lastnika, ampak vse družbe za to, da ne uničimo prostora, okolja s stvarmi, ki se kasneje izkažejo za nekoristne. Kemiplas je tipičen primer. Je rezultat spremenjene zakonodaje v zahodni Nemčiji, ki je zaostri la okoljske pogoje, zato so Nemci začeli kemično industrijo seliti v tujino. Zelo ugodno naložbo so ponudili tudi Sloveniji, ki jo je seveda zagrabila. In kaj ima od tega?

So avtoceste pri nas pogoltnile preveč kmetijskih zemljišč?

To je težko reči. Ko so jih načrtovali, so zelo pazili tudi na kmetijska zemljišča in izdelovali variantne rešitve. Nove naložbe se kmetijskim zemljiščem ne bodo mogle povsem izogniti. Zato nam ostane le to, da jih gradimo na slabših zemljiščih in da se dela odkrito, ne tako, kot se dela pri projektu drugega tira. V tem primeru ima ena stran (vladna) denar za njegovo financiranje, druga pa bolj ali manj dela amatersko. Nasprotniki nekega projekta bi zato morali imeti denar, da bi naročili predlog variantnih rešitev. Sicer je ta bitka za amaterje vnaprej izgubljena.

To sem tudi sam doživel, ko sem svetoval investitorju, nasproti pa nam je stala civilna iniciativa – dolgolasi in bradati mladeniči, ki smo jih mi, plačanci od investitorja, s strokovnimi argumenti seveda povozili. Prav bi bilo, da bi lahko ti ljudje najeli strokovnjaka, ki bi jim pomagal opozoriti na vse, za kar mislijo, da je narobe. Država bi morala imeti denarni sklad, s katerim bi financirala nasprotno stran, na primer civilne iniciative, da pripravijo strokovno ustrezne nasprotne predloge.

Toda kako lahko od vlade, ki želi izpeljati neki projekt, pričakujete, da bo dala denar nekemu, ki ga bo rušil?

Državi bi moralo biti v interesu delati v dobro države, državljanov in prostora. Uzakonjeno imamo odškodnino za spremembo namembnosti kmetijskih zemljišč, ki na njihovo varstvo nima nobenega učinka. Ta denar se zdaj porablja za nadomestna zemljišča, v primeru Magne torej za to, da bomo v rogoškem gozdu sekali drevesa. Toda ta denar bi bil bolje uporabljen, če bi z njim financirali nasprotno projekte. Od tega bi imeli več koristi kot od sekanja gozdov.